

Research Article

แนวทางการส่งเสริมความรู้ทางการเงินแก่เกษตรกร: กรณีศึกษา โครงการพัฒนาอาชีพคู่ขนานการเกษตร ฐานรากครบวงจร จังหวัดเชียงราย

ชลลดา วงศ์พานิชย์

สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

อีเมล 6031202009@lamduan.mfu.ac.th

กฤษฎา ศรีสุวรรณ

สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

อีเมล 6031202057@lamduan.mfu.ac.th

Guidelines for Promoting Financial Education to Farmers: Case Study of Comprehensive Agro-Localization Product Development, Chiang Rai Province

Chollada Wongpanich

School of Management, Mae Fah Luang University

Corresponding author e-mail: 6031202009@lamduan.mfu.ac.th

Kitsada Srisuwan

School of Management, Mae Fah Luang University

E-mail: 6031202057@lamduan.mfu.ac.th

Received: July 20, 2021

Revised: August 28, 2021

Accepted: October 8, 2021

Published: December 30, 2021

บทคัดย่อ

ทักษะทางการเงิน เป็นทักษะจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เพราะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการวางแผนทางการเงินเพื่อรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินได้ด้วยคุณภาพชีวิตที่ดี หน่วยงานทางการเงินโดยเฉพาะธนาคารกลางของประเทศต่าง ๆ มีข้อริเริ่มเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมความรู้ทางการเงินของพลเมืองตนเอง ทั้งนี้ ยังมีการถกเถียงที่สำคัญ คือ (1) ปัจจัยหลักที่ควรเป็นจุดเน้นเพื่อให้พลเมืองมีความรู้ทางการเงินที่ดีคืออะไร ระหว่างทัศนคติ พฤติกรรม หรือความรู้ทางการเงิน (2) พลเมืองเฉพาะกลุ่มควรต้องมีแนวทางในการส่งเสริมทักษะทางการเงินเฉพาะอย่างไร

การศึกษานี้ ประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรการส่งเสริมความรู้ทางการเงินแก่เกษตรกรในโครงการพัฒนาอาชีพคู่ขนานการเกษตรฐานรากครบวงจร จังหวัดเชียงราย หรือ โครงการเกษตรคู่ขนาน ชื่อหลักสูตรคือ “เกษตรกรมีตั้งค์” พัฒนาขึ้นโดยธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อเกษตรกรเป็นการเฉพาะ นำมาใช้กับเกษตรกร จำนวน 25 คน จาก 4 อำเภอในจังหวัดเชียงราย หลักสูตรมุ่งเน้นความสำคัญที่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม และเห็นว่าการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการจัดการการเงินของเกษตรกรที่ดีขึ้น โดยประเมินผลจาก 3 แง่มุม ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรม และความยั่งยืนทางการเงิน ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับหลักสูตรในบทบาทผู้ช่วยวิทยากรและพี่เลี้ยงเกษตรกร

ผลการศึกษา พบว่าเกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 แง่มุม ได้แก่ **ด้านพฤติกรรมทางการเงิน** เกษตรกรร้อยละ 96 มีการออมเงินเกิดขึ้น **ด้านทัศนคติทางการเงิน** พบสัญญาณที่ดีในแง่ของการปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับการเงิน เช่น เกษตรกรตั้งเป้าหมายการเงินและตั้งใจบรรลุเป้าหมายนั้น อีกทั้งทัศนคติที่เคยมองว่าสถานะทางการเงินของตนเป็นอุปสรรคต่อการทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตลดลง และ**ด้านความยั่งยืนทางการเงิน** พบว่าเกษตรกรร้อยละ 84 ตัดสินใจออมเงินต่อด้วยตนเอง มีทัศนคติที่ดีต่อการได้รับการส่งเสริมความรู้ทางการเงิน และนำความรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

จากการประเมินผลสัมฤทธิ์หลักสูตร แนวทางส่งเสริมความรู้ทางการเงินแก่เกษตรกร 5 ข้อ คือ (1) การออกแบบหลักสูตร พัฒนาขึ้นจากการสำรวจสภาพปัญหาจากกลุ่มเป้าหมายโดยตรง (2) ลักษณะการอบรม สอดแทรกหรือสอนควบคู่กับกิจกรรมหลักโดยใช้กิจกรรมหลักเป็นแรงจูงใจ (3) รูปแบบการอบรม การอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และติดตามผลการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ (4) ช่วงเวลาการอบรมนอกฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าร่วมได้ครบทุกกิจกรรม และ (5) สถานที่จัดอบรม เว้นระยะห่างระหว่างผู้เรียนในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเงินส่วนบุคคล

คำสำคัญ: การประเมินผลสัมฤทธิ์, การส่งเสริมความรู้ทางการเงิน, หนี้เกษตรกร, เกษตรคู่ขนาน

Abstract

Financial literacy is an essential skill for living because it is an important condition in financial planning to cope with urgent situations to have a good quality of life. Financial organizations, especially central banks in several countries have created initiatives to find appropriate ways to promote financial education to their own citizens. In addition, there are also important debates: (1) What is/are the main factors that should be focused on ensuring that citizens have good financial literacy including financial attitude, financial behavior, or financial knowledge? And (2) What guidelines for financial education should we establish for each group of citizens?

This study evaluated the achievements of the financial education for the farmers in the Comprehensive Agro-localization Product Development project in Chiang Rai Province or the Alternative Farmers project. The course name is “Ka-Sat-Ta-Korn-Mee-Tung” and it was developed by the Bank of Thailand for farmers specifically, 25 farmers from 4 pilot districts in Chiang Rai. The course focuses on changing financial attitudes and behaviors. During this project, we observed that changing attitudes and behaviors were the starting point for better financial management by the farmers.

To evaluate our results, we looked at 3 factors: Changes in financial attitudes, changes in financial behaviors and maintaining financial sustainability through a Participatory Action Research (PAR) project in which we took the roles of assistant lecturer and farmer mentor.

The results showed that farmers have changed in all 3 aspects: Financial behavior, 96 percent of the farmers now have started savings. Regarding financial attitude, there are now good signs that they have changed their thinking about finance. For example, the farmers participating in the course have set financial goals and are determined to achieve them. In addition, attitudes that resulted in seeing their financial status as a barrier to doing things in life have been mitigated. Regarding financial sustainability, it was found that 84 percent of farmers have decided to continue to follow their plan for saving money. They also have a positive attitude towards financial education, and applying what they have learned in this course to daily lives.

From the evaluation of the course achievement, we established 5 important guidelines for promoting financial education to the farmers: (1) Curriculum design should be developed by directly surveying the target group (the farmers

themselves) to establish their perceived problems. (2) The type of training should be done in conjunction with a main activity which motivates the participants (farmers) to use the target financial skill or change their attitude or behavior. (3) The training model includes workshops and periodic follow ups to determine whether the changes in attitude and behavior have resulted in a sustainable financial condition. (4) The training period should be off-harvest so that farmers can participate in all activities and (5) Training venues; Keep a distance between each learner in doing activities related to personal finances.

Keywords: Achievement evaluation, Promoting financial education, Farmers' debt, Alternative farmer

บทนำ

“ทักษะทางการเงิน” เป็นทักษะจำเป็นเพื่อรับมือกับกรณีที่ต้องประสบปัญหาทางการเงิน การสูญเสียรายได้กระทันหันหรือมีภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้วางแผนไว้ในสภาวะปัจจุบันที่ทั่วโลกเผชิญหน้ากับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ยาวนาน นอกจากส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจระดับประเทศแล้วยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ในภาวะเช่นนี้ตอกย้ำว่าสถานการณ์ทางการเงิน การบริหารจัดการเงิน การวางแผนการเงินล่วงหน้า รวมถึงการออมเพื่อเป็นหลักประกันในระยะยาวจึงเป็นทักษะจำเป็นพื้นฐานสำหรับการใช้ชีวิิต (Organization for Economic Co-operation and Development; OECD, 2020) องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ หรือ OECD เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศองค์กรแรก ๆ ที่ได้ริเริ่มสำรวจระดับทักษะทางการเงินผ่าน 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ทักษะคิด ความรู้ และพฤติกรรมทางการเงิน ในกลุ่มประเทศสมาชิกพบว่าทักษะทางการเงินอยู่ในระดับที่น่าเป็นห่วง จึงได้ใช้ 3 องค์ประกอบดังกล่าว เป็นแนวทางในการรณรงค์ให้ภาครัฐหาแนวทางในการส่งเสริมความรู้ทางการเงินให้แก่ประชาชนของตนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา

ในกรณีของประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยได้สำรวจทักษะทางการเงินของคนไทยตามกรอบแนวคิดของ OECD โดยในปี พ.ศ. 2559 พบว่า คะแนนทักษะทางการเงินเฉลี่ยของคนไทยอยู่ที่ร้อยละ 61 และหากพิจารณาคะแนนตาม 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความรู้ทางการเงิน ทักษะคิดทางการเงิน และพฤติกรรมทางการเงิน พบว่าคนไทยได้คะแนนด้านความรู้ทางการเงินน้อยที่สุด (ร้อยละ 48.6) ในขณะที่คะแนนด้านทักษะคิดทางการเงินอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวม (ร้อยละ

76.0) เช่นเดียวกับคะแนนพฤติกรรมทางการเงิน (ร้อยละ 62.2) อย่างไรก็ตาม คะแนนด้านพฤติกรรมทางการเงินมีแนวโน้มลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับผลสำรวจ 2 ครั้งในปี พ.ศ. 2556 และปี พ.ศ. 2558 (Bank of Thailand, 2016)

ในแง่ของแนวทางส่งเสริมความรู้ทางการเงินของประเทศไทย มีการแบ่งความรับผิดชอบแก่หน่วยงานต่าง ๆ ตามกลุ่มเป้าหมาย เช่น ภาครัฐและภาคเอกชนจะทำงานส่งเสริมความรู้ทางการเงินตามกลุ่มเป้าหมายหรือฐานลูกค้าของตนเอง ตามลักษณะรายรับ-รายจ่ายและความรู้ทางการเงินที่แตกต่างกัน โดยมีความร่วมมือระหว่างผู้ทำงานส่งเสริมความรู้ทางการเงินด้วยกัน และความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นด้วย ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเป้าหมายของธนาคารแห่งประเทศไทย ได้แก่ **กลุ่มนักเรียนอาชีวศึกษา** การส่งเสริมความรู้ทางการเงินจึงเน้นไปที่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงิน หากเป็น **กลุ่มประชาชนทั่วไป**จะเน้นไปที่การสร้างความรู้ความตระหนักเรื่องการบริหารจัดการเงิน และกลุ่มเป้าหมายของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ได้แก่ **กลุ่มเกษตรกร** จะเน้นการให้ความรู้เรื่องนี้ ทำให้พอสรุปได้ว่า การส่งเสริมความรู้ทางการเงินไม่สามารถให้แบบเหมารวมได้ บุคคลควรได้รับความรู้ทางการเงินที่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีนโยบายส่งเสริมความรู้ทางการเงินอย่างที่ได้อ้างอิงไป แต่ปัญหาทางการเงินของคนไทยยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นเรื่องยากที่จะจัดการ

ในแง่ปัญหาทางการเงินของเกษตรกร Hanphichai (2020) ชี้ให้เห็นว่าปัญหาหลักของเกษตรกรคือ หนี้สินที่สะสมเรื้อรัง งานศึกษาของ Paukmongkol (2017) ได้ให้เหตุผลสนับสนุนว่า

ปัญหาหนี้สินของภาคเกษตรนั้น เนื่องมาจากเกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความรับผิดชอบทางการเงิน ไม่มีการออม และมีการกู้ยืมเงินเมื่อมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย แต่ทั้งนี้ ด้วยลักษณะการทำเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาสภาพอากาศเป็นหลัก และเกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาการตลาดและการจัดจำหน่าย อีกทั้งระบบเกษตรปัจจุบันพึ่งพาการขายผลผลิตแก่พ่อค้าคนกลางและล้ง¹ ทำให้เกษตรกรไม่มีอำนาจในการกำหนดราคา

โครงการเกษตรคู่ขนาน มีเป้าหมายหลักที่ต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการสร้างอาชีพทางเลือกใหม่ (อาชีพคู่ขนานที่เกษตรกรสามารถทำควบคู่ไปกับการทำเกษตรของพวกเขาได้) และการส่งเสริมทักษะสำคัญครบวงจร ซึ่งโครงการฯ เล็งเห็นว่าหนึ่งในทักษะจำเป็นสำหรับเกษตรกร คือ การมีทักษะในการบริหารจัดการการเงิน ทางโครงการฯ กับทีมผู้วิเคราะห์อาวุโสฝ่ายส่งเสริมความรู้ทางการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย จึงร่วมกันพัฒนาหลักสูตรการส่งเสริมความรู้ทางการเงินขึ้นใหม่เพื่อเกษตรกร ภายใต้ชื่อ หลักสูตรเกษตรกรรมมีตั้งค์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ศึกษาผลสัมฤทธิ์หลักสูตรการส่งเสริมความรู้ทางการเงิน ผ่านการประเมินผลสัมฤทธิ์หลักสูตรเกษตรกรรมมีตั้งค์ 3 แง่มุม ได้แก่ การปรับเปลี่ยนทัศนคติทางการเงิน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงิน และความยั่งยืนทางการเงินของผู้เรียน ผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอแนวทางในการส่งเสริมความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรต่อไป

บทความนี้แบ่งออกเป็น 6 ส่วน โดยส่วนที่หนึ่ง เป็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย ส่วนที่สอง เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องซึ่งจะกล่าวถึงองค์ประกอบของทักษะทางการเงินและข้อถกเถียงเกี่ยวกับความสำคัญหรือจุดเน้นขององค์ประกอบส่วนที่สาม นำเสนอกรอบแนวคิด ส่วนที่สี่ คือระเบียบวิธีวิจัยและกลุ่มประชากร ส่วนที่ห้า คือผลการศึกษาและแนวทางการจัดทำหลักสูตรการส่งเสริมความรู้ทางการเงินแก่เกษตรกร และส่วนสุดท้าย คือบทสรุปและการอภิปรายผล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรการส่งเสริมความรู้ทางการเงินของเกษตรกรภายใต้ชื่อหลักสูตร “เกษตรกรรมมีตั้งค์”
2. เพื่อนำเสนอข้อเสนอนะในการจัดหลักสูตรและแนวทางการส่งเสริมความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมกับเกษตรกร

การทบทวนวรรณกรรม

ตามหลักการของ OECD ซึ่งเป็นองค์กรแรก ๆ ที่ให้ความสนใจศึกษาเรื่อง Financial literacy มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ได้นิยามคำนี้ไว้ว่า การตระหนักรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ทัศนคติและพฤติกรรมรวมกัน ซึ่งจำเป็นต่อการตัดสินใจทางการเงินและนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีทางการเงินของบุคคล (Financial Wellbeing) โดยแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1. **Financial knowledge หรือความรู้ทางการเงิน** บุคคลที่มีความเข้าใจในแนวคิดทางการเงินเรื่องหลัก ๆ เช่น ความเข้าใจในมูลค่าของเงินตามกาลเวลา (Time Value of Money) การคำนวณดอกเบี้ยทบต้น (Calculation of Interest Plus Principle) ความเข้าใจในความเสี่ยง (Risk and Return) เข้าใจนิยามเงินเฟ้อ (Definition of Inflation) เป็นต้น

2. **Financial attitude หรือทัศนคติทางการเงิน** เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของ Financial literacy เช่น หากพวกเขามีทัศนคติเชิงลบต่อการออมเพื่ออนาคต พวกเขาจะไม่ค่อยมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมทางการเงินดังกล่าว

3. **Financial behavior หรือพฤติกรรมทางการเงิน** วิธีที่บุคคลประพฤติจะมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อความกินดีอยู่ดีทางการเงิน ตัวอย่างเช่น พฤติกรรมการคิดก่อนตัดสินใจซื้อ จ่ายบิลตรงเวลา การวางแผนการใช้จ่ายเงิน (Budgeting) เป็นต้น

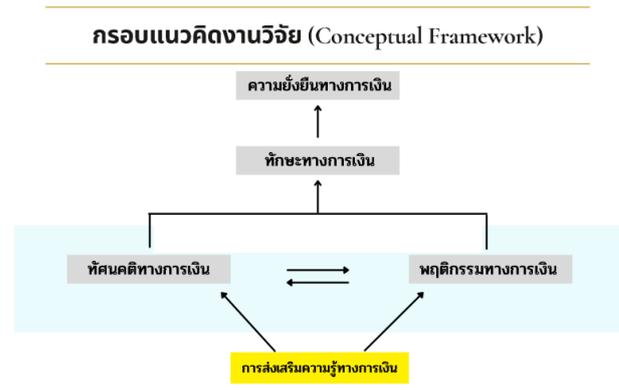
โดย OECD เชื่อว่า การที่บุคคลจะมีทักษะทางการเงินควรเริ่มต้นจากการมีความรู้ทางการเงิน (Financial Knowledge) การมีความรู้จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติทางการเงินที่ดีขึ้น (Financial Attitude) ซึ่งส่งผลให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลง

¹ สถานที่รับซื้อผลไม้ของเกษตรกร

พฤติกรรมทางการเงินต่อไป (Financial Behavior) ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบ จะไปควบคู่กันและไม่สามารถแยกพิจารณาราย องค์ประกอบได้ (Remund, 2010)

อย่างไรก็ตาม มีงานศึกษาที่ได้ให้ความเห็นต่างออกไปจาก OECD ในประเด็นเรื่องการให้ความสำคัญขององค์ประกอบของ ทักษะทางการเงิน เช่น Wills (2009) และ Yoong (2011) ได้ อธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมและทัศนคติว่า ในความเป็นจริง ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการรู้วิธีการทำสิ่ง ต่าง ๆ มากกว่าการมีความรู้ในข้อเท็จจริงนั้น และพบว่าทัศนคติ ส่งผลกระทบหรืออาจบ่อนทำลาย ความรู้ ข้อมูล ทำให้ผู้คน ประพฤติในสิ่งที่ขัดกับความรู้และเจตนาของตนเอง (มีความรู้ เรื่องหนึ่ง แต่กลับมีทัศนคติที่แย้ง นั้นส่งผลให้ทำสิ่งตรงข้ามกับที่ ควรจะทำ) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Lusardi and Mitchell (2013) ที่เลือกใช้คำว่า financial capacity ซึ่งเป็นคำที่ มักระบุถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมากกว่าความรู้ใน การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางการเงินและการส่งเสริม ความรู้ทางการเงิน งานศึกษาของ Alsemgeest (2015) ได้ กล่าวถึงการสนับสนุนเชิงประจักษ์ที่มีอย่างจำกัดที่แสดงให้เห็น ว่า หากบุคคลได้รับการศึกษาด้านการเงินแล้ว เขาหรือเธอจะมี พฤติกรรมทางการเงินที่ดีขึ้น เนื่องจากการวิจัยที่ผ่านมามุ่งเน้น ไปที่การประเมินความรู้ทางการเงินที่เปลี่ยนไปของผู้เข้าร่วม (Atkinson et al., 2007) หรือเน้นให้ผู้เข้าร่วมตอบแบบสอบถาม เพื่อทดสอบว่าพวกเขามีความรู้ด้านการเงินเป็นอย่างไร (Lusardi & Mitchell, 2007) ในขณะที่ความเชื่อมโยงระหว่าง พฤติกรรมการบริหารจัดการเงินที่แท้จริงของผู้ตอบมักไม่เป็นที่ ยอมรับ (Huston, 2010) ผู้วิจัยเชื่อในแนวทางเดียวกันกับงาน ศึกษาของ Huston (2010) Wills (2009) และ Yoong (2011) ว่า ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกำหนดว่า บุคคลจะเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม หรือไขว่คว้าความรู้เพื่อพัฒนาตนเองเพิ่มเติมได้ บุคคลนั้นควรมีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องนั้น ๆ หรือทัศนคติที่อยากจะ เปลี่ยนแปลงตนเองในทางที่ดีขึ้นเสียก่อน

กรอบแนวคิดงานวิจัย

หมายเหตุ. พัฒนาขึ้นโดยผู้เขียน

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดงานวิจัย (Conceptual framework)

กรอบแนวคิดงานวิจัย ผู้วิจัยอ้างอิงแนวคิดของ OECD ที่ว่า ทักษะทางการเงินนั้นประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ ทัศนคติทาง การเงิน ความรู้ทางการเงิน และพฤติกรรมทางการเงิน ซึ่งเป็น แนวคิดที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา หากแต่ในงานวิจัยครั้งนี้ศึกษาผลสัมฤทธิ์จากการส่งเสริม ความรู้ทางการเงินให้แก่เกษตรกร โดยพิจารณาไปที่การ เปลี่ยนแปลงของทัศนคติทางการเงิน และพฤติกรรมทางการเงิน เป็นหลัก ในขณะที่ความรู้ทางการเงินนั้น ถูกให้ในลักษณะ ที่ต่างจากนิยามของ OECD โดยสิ้นเชิง เนื่องจากคำนึงถึง บริบทและข้อจำกัดของกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับงาน ศึกษาของ Paukmongkol (2017) ซึ่งอ้างถึงคำกล่าวของ Chuwutyakorn (2014) ความว่า การช่วยให้พวกเขา (เกษตรกร) ได้รับความรู้ในเรื่องของการบริหารจัดการการเงิน ที่เหมาะสม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเงิน และการเติบโตอย่างยั่งยืนมากกว่าการสร้างโอกาสในการ เข้าถึงแหล่งทุน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญ อีกตัวหนึ่งคือ ความยั่งยืนทางการเงิน

ระเบียบวิธีวิจัย และกลุ่มประชากร

งานวิจัยนี้ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research; PAR) กับเกษตรกร ซึ่งมี ภูมิภาคอยู่ในพื้นที่นำร่อง 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอขุนตาล อำเภอเขียงของ อำเภอพญาเม็งราย และอำเภอเมืองเขียงราย ผู้เข้าร่วมการอบรมหลักสูตร “เกษตรกรมีตั้งค์” ครบทุก

กิจกรรมและให้การยินยอมในการเก็บข้อมูลส่วนบุคคล จำนวน 25 คน โดยผู้วิจัยอยู่ในบทบาทของผู้ช่วยวิทยากรและพี่เลี้ยงเกษตรกร การเก็บรวบรวมข้อมูลเก็บผ่านการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมเป็นหลัก เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลมี (1) เครื่องมือที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเอง เช่น ชุดคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) โดยมุ่งสัมภาษณ์ให้เห็นสภาพปัญหา บริบทแวดล้อมที่ต่างกันของเกษตรกรทั้ง 4 อำเภอ และ (2) เครื่องมือที่วิทยากรผู้ออกแบบหลักสูตรใช้ในการอบรมรวมถึงการเก็บข้อมูลการเงินรายบุคคลของผู้เข้าร่วมอบรม ซึ่งผู้วิจัยนำข้อมูลทุติยภูมิมาใช้ในการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

ผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

ตารางที่ 1 สุขภาพทางการเงินของเกษตรกร (Farmers' financial health check)

หัวข้อ	ค่ามาตรฐาน	ผลตรวจ (เฉลี่ย)
ภาระผ่อนหนี้ต่อเดือน	ไม่เกิน 1 ใน 3 ของรายได้ (33.3%)	202%
การออมต่อเดือน	1 ใน 4 ของรายได้ (25%)	16%
เงินออมเผื่อฉุกเฉิน	อยู่ได้อย่างน้อย 3-6 เดือน	ต่ำกว่า 1 เดือน

หมายเหตุ. พัฒนาขึ้นโดยผู้เขียน

จากข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรและข้อมูลการเงินส่วนบุคคล ผู้เข้าร่วมการอบรม พบว่า เกษตรกรเป็นกลุ่มที่มีลักษณะการเงินเฉพาะ ในแง่ของลักษณะรายรับที่มีแค่บางช่วงเวลา ซึ่งไม่สัมพันธ์กับรายจ่ายที่เกิดขึ้นตลอด ทำให้เกษตรกรผูกพันกับการกู้ยืมเงินเพื่อประกอบอาชีพ ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลสุขภาพทางการเงินของเกษตรกรในโครงการฯ ส่วนแรกคือ ภาระหนี้ระดับสูง (เฉลี่ยถึงร้อยละ 202) ซึ่งอาจเป็นเหตุผลสืบเนื่องที่ทำให้พวกเขาไม่เหลือเงินออม หรือไม่สามารถจัดสรรเงินไว้ใช้ในยามฉุกเฉินได้ในสัดส่วนที่เหมาะสม ซึ่งแสดงออกผ่านข้อมูลส่วนที่สอง การออมต่อเดือนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าค่ามาตรฐานที่ควรจะมีเงินออมต่อเดือนให้ได้อย่างน้อย 1 ใน 4 ของรายได้หรือร้อยละ 25 และส่วนสุดท้ายคือระยะเวลาที่สามารถดำรงชีวิตด้วยเงินที่มีอยู่ หากต้องขาดรายได้กะทันหันไม่ถึง 1 เดือนของเกษตรกร สะท้อนถึงการขาดการวางแผนเผื่อเหตุการณ์ไม่คาดฝัน อีกทั้งการขาด

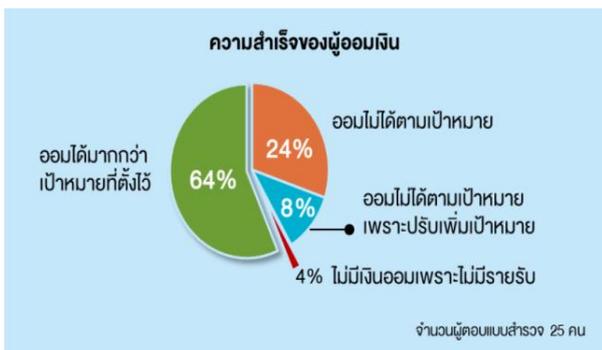
ทักษะการบริหารเงินที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เป็นหนี้เรื้อรังและยาวนาน การเริ่มต้นใหม่ทางการเงินจึงเป็นเรื่องยากสำหรับพวกเขา ภาพมายาคติที่เกษตรกรมีต่ออาชีพของพวกเขาเองได้ตอกย้ำความเชื่อที่ว่า หนี้กลายเป็นเรื่องปกติที่เกษตรกรต้องเจอ และทัศนคติด้านลบต่ออาชีพ อาทิ การทำเกษตรคือความไม่แน่นอน ไม่มั่นคงเหมือนการทำงานในระบบราชการที่ได้รายรับสม่ำเสมอหรือพนักงานที่มีรายได้ประจำ สิ่งที่ได้กล่าวไปนี้เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรไม่สามารถหลุดพ้นจากวงจรนี้ได้เนื่องจากพวกเขาไม่มีความหวังและไม่เห็นทางออก

ลักษณะพิเศษของหลักสูตรเกษตรกรมีดังค์ คือ วิทยากรออกแบบเนื้อหาโดยเน้นไปที่การฝึกวินัยการออมแทนการสอนเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือน และให้เกษตรกรทั้ง 25 คน ได้ตั้งเป้าหมายร่วมกันว่า ท้ายที่สุด เงินที่เกษตรกรออมได้นั้น จะกลายเป็นทุนสำหรับการเริ่มต้นอาชีพเกษตรกรคู่ขนานของพวกเขา กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงผสมผสานการบรรยายความรู้เรื่องเงินพื้นฐานโดยยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับอาชีพการเกษตร และเน้นการฝึกปฏิบัติไปพร้อม ๆ กับวิทยากร เพื่อให้พี่เลี้ยงสามารถตรวจสอบความเข้าใจของผู้เข้าร่วมและเป็นการฝึกทักษะทางการเงินจากข้อมูลการเงินจริงของเกษตรกรแต่ละคน ความน่าสนใจของหลักสูตรนี้คือการออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องอยู่ในกิจกรรมอื่น ๆ ของโครงการฯ เช่น มีการติดตามความคืบหน้าการออมเป็นระยะในวันที่เกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมอื่น อีกทั้งวิทยากรคิดค้นวิธีการกระตุ้นพฤติกรรมออมของผู้เข้าร่วมที่หลากหลาย ได้แก่ การเลือกใช้กระปุกออมสินและตารางเงินออมรายวัน การแจกผลตรวจสุขภาพทางการเงินซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรแต่ละคน หรือการมอบของรางวัลสำหรับเกษตรกรที่มีความก้าวหน้าด้านการออมเงินอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

วิทยากรได้ตั้งผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากหลักสูตรเกษตรกรมีดังค์คือ เมื่อเกษตรกรผ่านการอบรม พวกเขาจะสามารถวางแผนการเงินเพื่อเป้าหมายต่าง ๆ ในชีวิตได้ ส่วนนี้เรียกว่า ผลผลิต (Output) หลังจากนั้น เกษตรกรสามารถนำทักษะความรู้ทางการเงินที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันจนนำไปสู่ความเป็นอยู่ทางการเงินที่ดีอย่างยั่งยืน ส่วนนี้เรียกว่า ผลลัพธ์ (Outcome)

นั่นหมายความว่า การประเมินผลสัมฤทธิ์หลักสูตรประกอบด้วย 2 ส่วน คือ การประเมินจากผลผลิตและผลลัพธ์ที่เกิดจากหลักสูตร ซึ่งสรุปได้ว่า เกษตรกรที่ผ่านการอบรมหลักสูตร เกษตรกรมีตั้งคั้นั้น ไม่เพียงแค่นี้ได้เรียนรู้ แต่พวกเขาต้องสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ในชีวิตจริง ดังนั้น ผู้วิจัยจะประเมินผลสัมฤทธิ์หลักสูตรเกษตรกรมีตั้งคั้นั้น ผ่านตัวชี้วัด 3 แง่มุม ได้แก่ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงิน การปรับเปลี่ยนทัศนคติทางการเงิน และมองไปถึงแง่ของความยั่งยืนทางการเงินของเกษตรกร

ด้านพฤติกรรมทางการเงิน

ที่มา Alternative Farmers Project (2020)

รูปที่ 2 ความสำเร็จของผู้ออมเงิน (Saving achievement)

รูปที่ 2 แสดงผลความสำเร็จของเกษตรกรในการออมเงินเพื่อเป้าหมายพบว่า ร้อยละ 64 ของผู้เข้าร่วม ออมเงินได้มากกว่าเป้าหมายที่ตนเองตั้งไว้ มีเพียงร้อยละ 24 ที่ไม่สามารถออมเงินได้ตามเป้าหมาย² และอีกร้อยละ 8 ออมไม่ได้ตามเป้าหมายเนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายการออมให้เพิ่มขึ้นจากเดิมที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตาม มีร้อยละ 4 ที่ไม่สามารถออมเงินได้เนื่องจากตกงานและไม่มีรายได้

² วิทยากรเชิญชวนให้เกษตรกรตั้งเป้าหมายการออมร่วมกัน คือ การออมเงินเพื่อเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพคู่ขนานหลังสิ้นสุดโครงการฯ

³ ระหว่างการเข้าร่วมการอบรม เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนเป้าหมายการออมให้มากขึ้นหรือลดลงได้ตามความสามารถของตนเอง

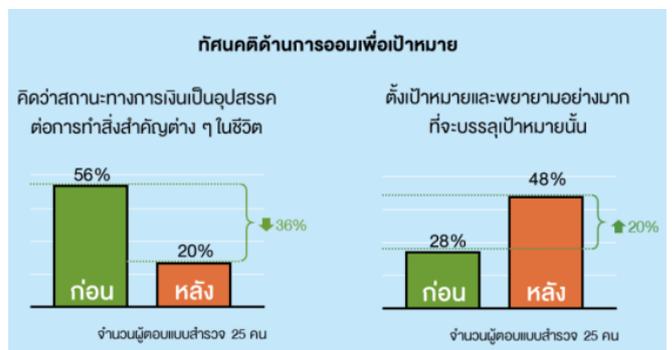

ที่มา Alternative Farmers Project (2020)

รูปที่ 3 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเงินเพื่อใหบรรลุเป้าหมาย (Changes in financial behavior to achieve financial goals)

รูปที่ 3 แสดงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินเพื่อใหบรรลุเป้าหมาย ซึ่งให้เกษตรกรทำการประเมินตนเองก่อน-หลัง เช่นเดียวกันพบว่า หลังการเข้าร่วมการอบรม เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังต่อไปนี้ คือ มีเกษตรกรที่ทำแผนเก็บเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 44 มีการลดรายจ่ายเพื่อใหบรรลุเป้าหมายเพิ่มขึ้นร้อยละ 32 อย่างไรก็ตาม พบว่าจำนวนของเกษตรกรที่หารายได้เพิ่มเพื่อใหบรรลุเป้าหมายทางการเงินกลับมีจำนวนลดลง วิทยากรได้ให้ข้อสังเกตว่าอาจเป็นผลมาจากที่เกษตรกรได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด ทำให้การหารายได้เพิ่มเป็นเรื่องยากซึ่งเป็นประเด็นที่ทีมผู้วิจัยเห็นตรงกัน

ด้านทัศนคติทางการเงิน

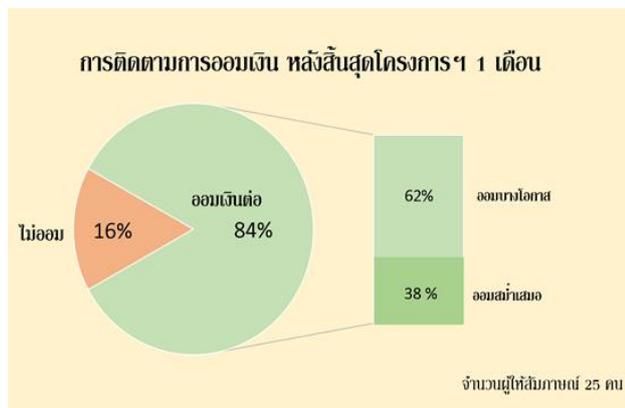

ที่มา Alternative Farmers Project (2020)

รูปที่ 4 ทัศนคติด้านการออมเพื่อเป้าหมาย (Changes in financial attitude to achieve financial goals)

รูปที่ 4 แสดงการปรับเปลี่ยนทัศนคติด้านการออมเพื่อเป้าหมายของผู้เข้าร่วม ซึ่งได้จากการประเมินตนเองก่อนเรียนกับหลังเรียน พบว่า ก่อนเรียนเกษตรกรกรเกินครึ่ง (ร้อยละ 52) คิดว่าสถานะทางการเงินเป็นอุปสรรคต่อการทำสิ่งสำคัญในชีวิต และมีเกษตรกรไม่ถึง 1 ใน 3 ของเกษตรกรที่เข้าร่วมการอบรม (ร้อยละ 28) ที่จะมีการตั้งเป้าหมายการเงินและพยายามที่จะบรรลุเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม หลังจบการอบรม พบว่าสถานะการเงินเป็นอุปสรรคในการทำสิ่งสำคัญในชีวิตลดลงถึงร้อยละ 36 และเกษตรกรมีความพยายามอย่างมากเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายนั้นเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 20

ด้านความยั่งยืนทางการเงิน

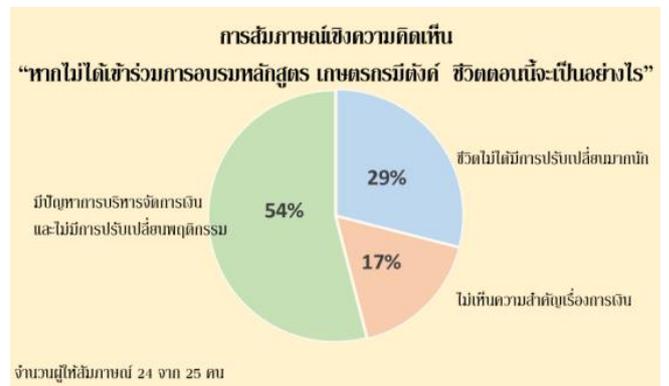

หมายเหตุ. พัฒนาขึ้นโดยผู้เขียน

รูปที่ 5 การติดตามการออมเงิน หลังสิ้นสุดโครงการฯ 1 เดือน (Follow-up on saving 1 month after the end of the project)

วินัยทางการเงินหรือการที่เกษตรกรสามารถวางแผนการเงินเพื่อเป้าหมายต่าง ๆ ในชีวิตได้นั้น หมายถึงเกษตรกรมีความตั้งใจที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยตัวเอง จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่าร้อยละ 84 ของผู้เข้าร่วมตัดสินใจออมเงินด้วยตนเอง ซึ่งในจำนวนนี้มีร้อยละ 38 ออมเงินอย่างสม่ำเสมอตามความสามารถ เช่น บางคนเลือกที่จะเก็บเล็กผสมน้อยโดยการออมใส่กระปุกวันละ 10-20 บาท เป็นประจำหรือบางคนเลือกออมกับธนาคารพาณิชย์หรือธนาคารหมู่บ้าน นอกจากนี้ อีกร้อยละ 62 ออมเงินตามโอกาส เช่น เมื่อใช้จ่ายเงินแล้วมีเศษเหลือก็จะนำมาออม เป็นต้น ส่วนเกษตรกรที่ไม่ออมเงินต่อ ร้อยละ 16 มีสาเหตุมาจากการขาดรายได้อย่างต่อเนื่อง ดังรูปที่ 5

หลังจากได้มีการสอบถามเรื่องความต่อเนื่องของการออมจึงได้สอบถามถึงเป้าหมายของการออมเงินต่อเพิ่มเติมซึ่งสามารถสรุปได้ว่า **เกษตรกร ร้อยละ 54 ออมเงินเพราะต้องการเผื่อไว้สำหรับเหตุการณ์ฉุกเฉิน** และอีกส่วนมีเป้าหมายเพื่อการลงทุน เช่น การออมเพื่อทำอาชีพคู่ขนานต่อและออมเพื่อเป็นทุนในการทำเกษตร

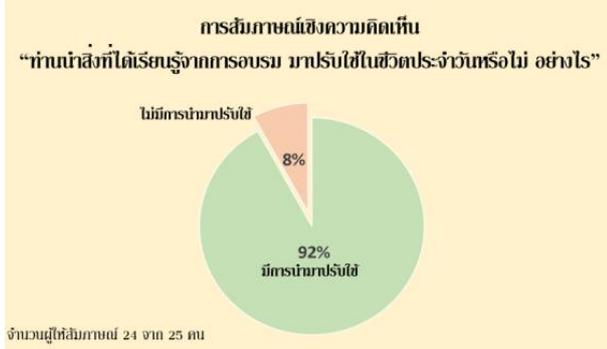

หมายเหตุ. พัฒนาขึ้นโดยผู้เขียน

รูปที่ 6 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเงิน หลังสิ้นสุดโครงการฯ 1 เดือน (Changes in financial attitudes 1 month after the end of the project)

เพื่อทำการยืนยันในแง่ของความต่อเนื่องด้านการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมทางการเงินของเกษตรกร หลังจากจบการอบรมไปแล้ว 1 เดือน ผู้วิจัยโทรศัพท์สัมภาษณ์ความคิดเห็นของเกษตรกรว่า หากไม่ได้เข้าร่วมการอบรมในครั้งนี้ คิดว่าชีวิตตอนนี้จะเป็นอย่างไร จากการสัมภาษณ์แบ่งได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) **ประสบปัญหาการบริหารจัดการเงินและไม่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม** เกษตรกรเกินครึ่งให้ความเห็นว่า หากไม่ได้เข้าร่วมการอบรม ตนเองคงมีปัญหาด้านการบริหารจัดการเงินโดยที่ตนเองไม่รู้ว่านั้นเป็นปัญหา ตัวอย่างเช่น เกษตรกรท่านหนึ่งเล่าว่า “พี่ก็คงจะใช้จ่ายเงินไม่คิด ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยไปกับของที่ไม่จำเป็นเหมือนเดิม เช่น ซื้อหอยทุกงวดเพราะหวังรวยเร็ว ๆ” เป็นต้น อีกส่วนให้ความเห็นว่า (2) **ชีวิตคงไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนมากนัก** เนื่องจากเดิมตนเองมีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการเงินพื้นฐานหรือเคยได้รับการอบรมเรื่องการเงินมาก่อน แต่หากให้เปรียบเทียบว่าหลังได้รับการอบรมครั้งนี้เป็นอย่างไร ตอบได้ว่าช่วยทำให้เข้าใจเรื่องเงินได้ดีขึ้น และ

กลุ่มสุดท้ายกล่าวว่ ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ ตนเอง (3) **ไม่เห็นความสำคัญหรือตระหนักเรื่องเงิน** ซึ่งหลังจากอบรมกลุ่มนี้เปลี่ยนความคิด พวกเขาเริ่มเข้าใจแล้วว่าพฤติกรรมบางอย่างของตนเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

หมายเหตุ. พัฒนาขึ้นโดยผู้เขียน

รูปที่ 7 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเงิน หลังสิ้นสุดโครงการฯ 1 เดือน (Changes in financial behavior 1 month after the end of the project)

ความคิดเห็นเหล่านี้เป็นส่วนช่วยสนับสนุนว่า เกษตรกรเริ่มมีทัศนคติที่อยากจะเปลี่ยนแปลงตัวเอง ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เพิ่มเติมต่อไปว่า พวกเขานำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกรอบรมมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันหรือไม่ อย่างไร ผลลัพธ์ที่ออกมาเป็นที่น่าพึงพอใจสำหรับผู้วิจัยที่คาดหวังจะเห็นความเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 92) มีความเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันว่าได้นำสิ่งที่เรียนรู้ไปปรับใช้

จากการประเมินผลสัมฤทธิ์หลักสูตร แนวทางการจัดทำหลักสูตรส่งเสริมความรู้ทางการเงินให้แก่เกษตรกร มี 5 ข้อ ดังนี้

1. เนื้อหาหลักสูตร ควรเกิดจากการศึกษาปัญหาทางการเงินที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้สามารถช่วยให้ความรู้ได้ตรงจุด และสำรวจว่ากลุ่มเป้าหมายเคยผ่านการอบรมในลักษณะไหนบ้าง เพื่อประกอบการพัฒนาตัวหลักสูตร
2. การอบรมที่เน้นการฝึกปฏิบัติเป็นทางเลือกที่ให้ผลเชิงประจักษ์ ผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถเพิ่มการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน-ผู้สอน และผู้เรียนด้วยกัน เช่น เพิ่มกิจกรรมที่ชวนให้กลุ่มเป้าหมายได้ทำกิจกรรมเป็นกลุ่มสลับกับการทำ

กิจกรรมเดี่ยว อาจช่วยให้การเรียนรู้เรื่องเงินไม่ใช่เรื่องที่ยากเกินความเข้าใจเนื่องจากมีเพื่อนช่วยคิด

3. การจัดทำหลักสูตรทางการเงิน ควรจัดสอดแทรกไปกับการจัดกิจกรรมอบรมอื่น ๆ เนื่องจากสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างครั้งนี้ เพราะผู้เข้าร่วมมีเป้าหมายเดียวกันคือ การมีอาชีพคู่ขนานเป็นแรงจูงใจหลัก

4. ช่วงเวลาในการจัดการอบรมเกษตรกร โดยเวลาปกติต้องทำงานทั้งวันโดยเฉพาะในฤดูเก็บเกี่ยว ทำให้การเดินทางมาอบรมหลาย ๆ ครั้งทำได้ยาก จึงทำให้ตลอดระยะเวลาของโครงการฯ รวมถึงหลักสูตรเกษตรกรมีตั้งค์ มีกรณีที่เกษตรกรสับเปลี่ยนตัวแทนมาเรียน และอีกกรณีคือการออกกลางคัน ดังนั้นการจัดการอบรมอาจทำได้โดยการเลือกช่วงเวลาในการจัดนอกฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าร่วมการอบรมได้

5. สถานที่ควรเป็นที่โล่ง และมีการเว้นระยะห่างเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสบายใจในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเงินส่วนตัว

บทสรุปและการอภิปรายผล

บทสรุป

การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้นจากหลักสูตร ผลผลิตที่เกิดขึ้นนั้น**สำเร็จเกินกว่าที่กำหนดไว้** หากพิจารณาจากความคาดหวังที่ต้องการให้เกษตรกรเกิดการออม พบว่าเกษตรกรเกือบทุกคนมีการออมเงินเกิดขึ้น หรือคิดเป็นร้อยละ 96 มีเพียงแค่ร้อยละ 4 หรือ 1 คนเท่านั้น ที่ไม่สามารถออมเงินได้เนื่องจากตงงานและขาดรายได้

การประเมินผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจากหลักสูตร ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้น**ประสบความสำเร็จในแง่ของการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมทางการเงิน**ของผู้เข้าร่วมอบรม ซึ่งสะท้อนได้จากการให้เกษตรกรประเมินตนเองก่อนเข้ารับการอบรม และหลังการอบรมเป็นระยะเวลา 3 เดือนเปรียบเทียบกัน ดังข้อมูลที่ได้กล่าวไปข้างต้น

ด้านของความยั่งยืนทางการเงิน พบการเปลี่ยนแปลงในแง่ของทัศนคติว่า เกษตรกรเริ่มมีทัศนคติที่อยากจะเปลี่ยนแปลงตัวเอง เช่น มีการสอบถามความรู้เรื่องการเงินนอกกรอบกับวิทยากร ในแง่พฤติกรรมทางการเงินที่ยั่งยืน

สะท้อนจาก เกษตรกรเกือบทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 92 ให้ความเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันว่าได้นำสิ่งที่เรียนรู้ไปปรับใช้และได้ให้รายละเอียดว่าตนมีการปรับใช้อย่างไร

อภิปรายผล

หากพิจารณาการนิยามว่าบุคคลมีทักษะทางการเงินตามแนวคิดของ OECD ต้องมีองค์ประกอบทั้ง 3 ได้แก่ ความรู้ทางการเงิน ทักษะคิดทางการเงิน และพฤติกรรมทางการเงิน ซึ่งไม่สามารถแยกพิจารณาเพียงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งได้ หรือตามที่ OECD ได้กล่าวว่า บุคคลที่จะมีทักษะทางการเงินที่ดีได้นั้น ต้องเริ่มจากการมีความรู้ทางการเงินที่ดี ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีทัศนคติที่ดีทางการเงิน และส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินของบุคคลนั้นในท้ายที่สุด (Remund, 2010)

การส่งเสริมความรู้ทางการเงินซึ่งผู้วิจัยมีส่วนร่วมตลอดกิจกรรม วิทยากรได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของ OECD หากแต่ทำโดยการมุ่งเน้นไปที่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมทางการเงินเป็นหลัก ในขณะที่การให้ความรู้ทางการเงินกับกลุ่มเป้าหมายนั้น เป็นเพียงเรื่องเงินพื้นฐานที่ควรรู้เท่านั้น เช่น เรารู้หรือไม่ว่ารายรับ รายจ่ายของตนเองเป็นอย่างไร และสามารถจัดสรรให้เพียงพอได้อย่างไร ซึ่งไม่ตรงกับนิยามหรือเกณฑ์ในการวัดความรู้ทางการเงินของ OECD เช่น การออกแบบสอบถามเพื่อวัดทักษะทางการเงินด้านความรู้ วัดโดยใช้ประเด็น การคำนวณดอกเบี้ยทบต้น การกระจายความเสี่ยง หรือเงินเพื่อ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ตลอดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งวิทยากรกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นเกษตรกร และผู้วิจัย ผลลัพธ์จากการจัดการอบรมได้ชี้ให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนทัศนคติทางการเงินและพฤติกรรมทางการเงินไปพร้อม ๆ กัน เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญต่อการพัฒนาทักษะทางการเงินสำหรับเกษตรกรที่มีปัญหาการเงินเรื้อรัง ซึ่งสอดคล้องกับ Amonhaemanon and Isaramalai (2020) ที่ว่า การส่งเสริมความรู้ทางการเงินเพื่อนำไปสู่พฤติกรรมทางการเงินที่ดีไม่เพียงพอ หากบุคคลนั้นไม่มีทัศนคติทางการเงินที่ดีเสียก่อน ท้ายที่สุดผู้วิจัยเห็นตรงกันกับ Lusardi et al. (2017) ที่ว่าการออกแบบหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความรู้ทางการเงินที่อ้างอิงจากกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

มีประสิทธิภาพมากกว่าการออกแบบหลักสูตรแบบเหมารวมว่าหลักสูตรเดียวนี้เหมาะกับทุกคน (one-size-fits-all)

References

- Atkinson, A., McKay, S., Collard, S., & Kempson, E. (2006) Levels of financial capability in the UK, *Public Money and Management*, vol. 27, no. 1, pp. 29-36.
- Alsemgeest, L. (2015) Arguments for and against financial literacy education: Where to go from here?, *International Journal of Consumer Studies*, vol. 39, no. 2, pp. 155-161.
- Alternative Farmers Project.* (2020) *Photo album*, Available: <https://www.facebook.com/capdcr/photos> [1 April 2021]
- Amonhaemanon, D., & Isaramalai, S. (2020) Boosting financial literacy: The roles to enhance quality of life, *ABAC Journal*, vol. 40, no. 1, pp. 85-108.
- Bank of Thailand. (2016) *Thai financial skill survey 2016 (รายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทย ปี 2559)*, Available: <http://doh.hpc.go.th/data/HL/ThaiFinancialSkillSurvey2559.pdf> [1 April 2021] (in Thai)
- Hanphichai, S. (2020) Household debt of Thai farmers: Currently knowledge and some observations (หนี้สินครัวเรือนเกษตรกรไทย: สถานภาพความรู้ปัจจุบันและข้อสังเกตบางประการ), *Journal of Modern Learning Development*, vol. 5, no. 2, pp. 191-211. (in Thai)
- Huston, S. J. (2010) Measuring financial literacy, *Journal of Consumer Affairs*, vol. 44, no. 2, pp. 296-316.
- Lusardi, A., Michaud, P. C., & Mitchell, O. S. (2017) Optimal financial literacy and wealth inequality, *Journal of Political Economy*, vol. 125, no. 2, pp. 431-477.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007) Financial literacy and retirement preparedness: Evidence and implications for financial education, *Business Economics*, vol. 42, no. 1, pp. 35-44.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2013) The economic importance of financial literacy: Theory and evidence, *Journal of Economic Literature*, vol. 52, no. 1, pp. 5-44.

Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2020, 5 November) *Financial resilience and financial literacy during the COVID-19 crisis*, Available: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/oecd-financial-resilience-webinar-series.htm> [1 April 2021]

Paukmongkol, W. (2017) Financial literacy of the public in Prathumthani Province (ความรู้ทางการเงินของประชาชนจังหวัดปทุมธานี), *Journal of Humanities and Social Sciences Valaya Alongkorn*, vol. 12, no. 3, pp. 313-322. (in Thai)

Remund, D. L. (2010) Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy, *Journal of Consumer Affairs*, vol. 44, no. 2, pp. 276-295. Available: <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x> [26 May 2021]

Wills, E. (2009) Spirituality and subjective well-being: Evidences for a new domain in the personal well-being index, *Journal of Happiness Studies*, vol. 10, no. 1, pp. 49-69.

Yoong, J. (2011) 'Financial illiteracy and stock market participation: Evidence from the RAND American life panel' in O. S. Mitchell & A. Lusardi (eds.), *Financial literacy: Implications for retirement security and the financial marketplace*, Oxford: Oxford University Press.